ANTIQUITATES MATHEMATICAE
Vol. 9(1) 2015, p. 175–179
doi: 10.14708/am.v9i0.836

Stanisław Domoradzki (Rzeszów)

Refleksje o książce *Karl Löwner and his Student Lipman Bers – Pre-war Prague Mathematicians* autorstwa M. Bečvářovej i I. Netuki

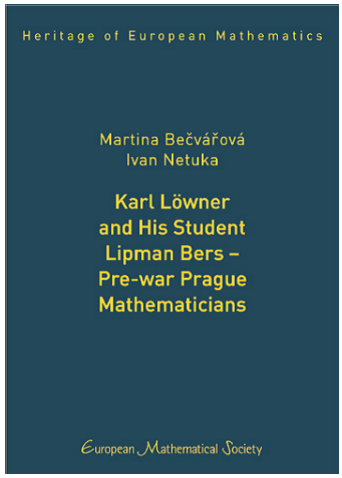
Streszczenie Tekst stanowią refleksje o książce M. Bečvářovej i I. Netuki *Karl Löwner and his Student Lipman Bers – Pre-war Prague Mathematicians*. Książka wydana w ramach edycji *Heritage* of European Mathematics przez European Mathematical Society (Zurych, 2015) opowiada o środowisku matematycznym Pragi przed II wojną światową, losach matematyków żydowskiego pochodzenia z Europy Środkowo-Wschodniej w czasach zagłady Żydów dokonywanej przez Niemcy po dojściu Hitlera do władzy.

2010 Klasyfikacja tematyczna AMS (2010): 26-XX; 30-XX; 34-XX; 01A50; 01A55; 01A60.

Słowa kluczowe: German university in Prague, emigration, Karl Löwner, Lipman Bers.

Prezentowana monografia[1] poświęcona jest dwóm wybitnym matematykom K. Löwnerowi (1893–1968) i L. Bersowi (1914–1993), którzy po raz pierwszy spotkali się w Pradze przed II wojną światową, a potem niezależnie już jako emigranci w USA. Jest to fascynująca opowieść o nich, o środowisku matematycznym Pragi przed II wojną światową, o życiu i twórczości emigrantów w USA, o tragicznych losach Żydów zamieszkujących okupowane tereny w Europie w okresie szalejącego nazizmu.

[1] M. Bečvářová, I. Netuka(2015) *Karl Löwner and his Student Lipman Bers – Pre-war Prague Mathematicians*, edition Heritage of European Mathematics, volume 10, European Mathematical Society, Zürich 2015, VIII + 300 pages, ISBN 978-3-03719-144-6.
2010 Mathematics Subject Classification[2010]: 91-01; 91A05; 91B12; 91B14; 91F10
Słowa kluczowe: Uniwersytet niemiecki w Pradze, emigracja, Karl Löwner, Lipman Bers

Książka, której autorami są historyk matematyki prof. M. Bečvářová i matematyk prof. I. Netuka z Uniwersytetu Karola w Pradze (autorzy należą do prężnie działającego środowiska historyków matematyki w Czechach) zawiera następujące rozdziały: Krótka biografia Karla Löwnera; K. Löwner: wybitny pedagog i uczony; Publikacje K. Löwnera przed 1939 (geometryczna teoria funkcji, funkcje macierzowe, objętość w przestrzeni Hilberta, inne publikacje); Bibliografia prac K. Löwnera, Lista recenzji K. Löwnera; Wykłady i seminaria z udziałem K. Löwnera; Wykłady i seminaria prowadzone przez K. Löwnera; K. Löwner i dysertacje na niemieckim uniwersytecie w Pradze; Wykłady K. Löwnera dla społeczności matematycznej; Krótka biografia Lipmana Bersa; L. Bers – ostatni doktorant Löwnera w Pradze; Rozprawa L. Bersa z teorii potencjału; K. Löwner i L. Bers we wspomnieniach Marian Tracy; Karl Löwner i Lipman Bers: Ruth Bers Shapiro wspomina ich przyjaźń.

Omawiana książka, jak wyżej wspomniałem, dotyczy dwóch światowej sławy matematyków Karla Löwnera i jego doktoranta Lipmana Bersa, których losy złączyły się przed II wojną światową. Löwner był profesorem na niemieckim uniwersytecie w Pradze, niepraktykującym Żydem, obywatelem Czechosłowacji narodowości niemieckiej. Przede wszystkim był profesorem, oddany tej działalności sercem i duszą, jak zapewniają i utwierdzają nas poprzez lekturę książki jej Autorzy. Przypomnijmy, że Protektorat Czech i Moraw został utworzony 15 marca 1939 r. z chwilą zajęcia Czechosłowacji przez Niemcy. Löwnera dotyczyły wtedy ustawy norymberskie, stracił pracę na uniwersytecie, nie mógł podróżować i nie mógł znaleźć zatrudnienia gdzie indziej. Gdyby pozostał na ziemiach Protektoratu Czech i Moraw, byłby deportowany do getta albo do obozu koncentracyjnego. Autorzy szczegółowo w kontekście historycznym i społecznym przedstawiają biografię Löwnera, któremu w ostatniej chwili wraz z rodziną udało się opuścić ziemie Protektoratu, dzięki czemu nie podzielił tragicznego losu 60 tysięcy Żydów czeskich. Jego żona Zofia – również pochodzenia żydowskiego, urodzona we Wrocławiu – on sam i ich córka wyemigrowali do USA we wrześniu 1939 r.

Podobnie Autorzy postąpili z drugim bohaterem książki. Lipman Bers, obywatel łotewski narodowości niemieckiej, pochodził z żydowskiej rodziny, miał lewicowe poglądy, był ostatnim – czwartym – doktorantem Löwnera w Pradze w 1938 r. Wraz z żoną, z którą ożenił się tuż przed ukończeniem studiów w Pradze, w 1940 r. udało im się z jeszcze nieokupowanej Francji wyemigrować do USA. Tam na Syracuse University spotkał swojego nauczyciela – piszącego się z angielska Charlesa Loewnera.

Należy z uznaniem stwierdzić, że Autorzy niesłychanie starannie zanalizowali materiały znajdujące się w czeskich i światowych archiwach, uzyskali również cenne informacje od krewnych głównych bohaterów, m.in. od Marian Tracy, córki K. Löwnera. Książka stanowi kolejną ważną pozycję w piśmiennictwie z historii matematyki związanym z II wojną światową, emigracją oraz losami matematyków pochodzenia żydowskiego w tym czasie. Obszerne studium o matematykach w III Rzeszy przedstawił Sanford F. Segal (zob. [B4]), o matematykach emigrujących z III Rzeszy R. Siegmund-Schultze (zob. [B5]), problematyka ta jest również omawiana na łamach czasopism z historii matematyki (zob. np. [B2]).

Autorzy szczegółowo omówili praską społeczność matematyczną, jak również niektóre wyniki głównych bohaterów książki, m.in. praskie osiągnięcia Löwnera w zakresie analizy matematycznej, które wykraczały poza pewne obowiązujące w niej zasady. Najbardziej znanym jego wynikiem jest dowód hipotezy Bieberbacha w pierwszym nietrywialnym przypadku. Wprowadzona przez niego technika – wykorzystująca równanie różniczkowe Löwnera – miała duży wpływ na rozwój geometrycznej teorii funkcji.

W omawianej książce bohaterowie na emigracji mogli zajmować się twórczością matematyczną. Nasunęło mi się podczas lektury pytanie: jak wyglądałoby matematyczne środowisko Pragi, gdyby Hitler nie doszedł do władzy, gdyby nie było tylu ofiar? W Polsce ukazała się książka E. Piotrowskiej *Nauka a ideologia. Matematycy i matematyka w III Rzeszy* (zob. [B3]) i recenzję [B1]), w której Autorka szczegółowo analizuje różne związki pomiędzy ideologią narodowosocjalistyczną a rozwojem matematyki jako nauki i działalnością naukową oraz osobistymi losami życiowymi matematyków. Zauważmy, że autor hipotezy, której dowód przedstawił Löwner – Ludwig Bieberbach – tworzył matematykę w cieniu swastyki, był autorem wzorca „nowej matematyki". Chociaż sam miał przodków żydowskich, nie mógł czy też nie chciał uznać matematyków „niearyjskiego pochodzenia". Trudne do przewidzenia są koleje losu.

Prezentowana książka nie jest tylko bardzo dobrą metodycznie, merytorycznie opracowaną rozprawą z zakresu historii matematyki, jest też pracą ilustrującą dramatyczny wpływ Holocaustu na rozwój matematyki. W tym przypadku mamy dobre zakończenie. Znamy podobne historie z własnego podwórka (por. biografie A. Tarskiego, S. Ulama, M. Kaca i innych), znamy też, niestety, i te tragiczne (por. biografie H. Auerbacha, J.P. Schaudera, S. Saksa, A. M. Rajchmana, M. Rappaporta i innych).

Uważano, że praska rozprawa doktorska L. Bersa, która dotyczyła teorii potencjału, zaginęła. W 2002 r. jego syn Victor odnalazł autoreferat przygotowany na obronę pracy doktorskiej, zaś w 2006 r. udało mu się odnaleźć oryginalną rozprawę. Autorzy prezentują angielską wersję referatu z komentarzami dotyczącymi rozwoju problematyki, której rozprawa dotyczyła. Całość dopełniają reprodukcje fragmentów rozprawy. Historia w tej sprawie zatoczyła koło.

Literatura

[B0] M. Bečvářova, I. Netuka, Karl Löwner and his Student Lipman Bers – Pre-war Prague Mathematicians. *Heritage of European Mathematics*, European Mathematical Society, Zürich, 2015.

[B1] S. Domoradzki, Recenzja książki: Ewa Piotrowska, Nauka a ideologia. Matematycy i matematyka w III Rzeszy, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2012, s. 386, Wiadomości Matematyczne 50(1) 2014, 204-210.

[B2] R. Nossum, Emigration of mathematicians from outside German-speaking academia 1933–1963, supported by the Society for the Protection of Science and Learning, Historia Mathematica 39 (2012), 84–104.

[B3] E. Piotrowska Nauka a ideologia. Matematycy i matematyka w III Rzeszy. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2012.

[B4] Sanford L. Segal, Mathematicians under the Nazis, Princeton University Press, Princeton 2003 (wznowienie 2014).

[B5] R Siegmund-Schultze, Mathematicians Fleeing from Nazi Germany, Individual Fates and Global Impact. Princeton University Press, Princeton 2009.

On a book *Karl Löwner and his Student Lipman Bers – Pre-war Prague Mathematicians* by M. Bečvářova & I. Netuka

Abstract The present text consists of reflections about the book *Karl Löwner and his Student Lipman Bers – Pre-war Prague Mathematicians* by M. Bečvářova and I. Netuka. The book, published in the series *Heritage of European Mathematics* by European Mathematical Society (Zürich, 2015), treats the mathematical community of Prague before World War II and the fates of mathematicians of Jewish descent from Central-Eastern Europe in the times of extermination of Jews carried out by Germany after Hitler's assumption of power.

2010 Mathematics Subject Classification: 26-XX; 30-XX; 34-XX; 01A50; 01A55; 01A60.

Key words and phrases: German university in Prague, emigration, Karl Löwner, Lipman Bers.

Stanisław Domoradzki
University of Rzeszów
Faculty of Mathematics and Natural Sciences
ul. Prof. S. Pigonia 1, 35-959 Rzeszów
E-mail: domoradz@ur.edu.pl

(Zgłoszona: 29 października 2015; Wersja końcowa: 24 grudnia 2015)